

Carin Claesson

RIKSANTIKVARIERÄMBETET OCH STATENS HISTORISKA MUSEER

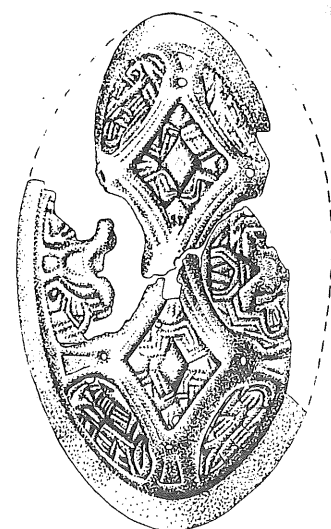
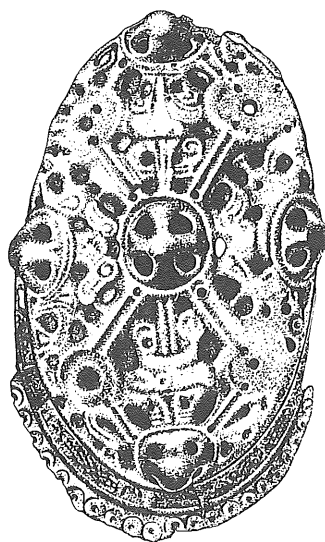
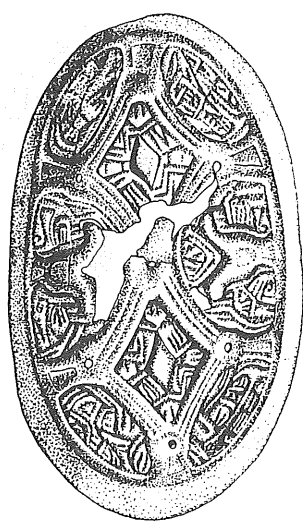
RAPPORT

UV 1981:4

THE CENTRAL BOARD OF NATIONAL ANTIQUITIES AND THE NATIONAL HISTORICAL MUSEUMS

Gravfält från yngre järnåldern

Fornlämning 12a
Bådstorp
Kvillinge socken
Östergötland

TECKENFÖRKLARING

Key to symbols used in drawings of plans and sections

Plan Plan		Profil Section	
	Begränsning för fornlämning (eller förhöjning) Limit of monument		Vegetationsskikt Turf-line
	Begränsning för stenpackning Edge of stone setting		Rekonstruerat vegetationsskikt Reconstructed turf-line
	Begränsning för berg i dagen Edge of rock outcrop		Mylla Humus
	Grop, skärning Pit, cutting		Lera, mjåla Clay
	Begränsning för lager med kol Limit of charcoal area		Bränd lera Burnt clay
	Begränsning för förekomst av brända ben Limit of spread of burnt bones		Mo Sandy soil
	Begränsning för förekomst av keramik Limit of spread of pottery		Sand Sand
	Begränsning för övriga lager Limit of other level		Grus Gravel
	Backe eller strandvall Hill or raised beach		Berg Rock outcrop
	Sten, över- och underliggande Stones overlapping each other		Fyllning (vanl av mindre stenar) Infill (normally of smaller stones)
	Stenblock på schaktplan Stone shown in plan		Skärvsten (även i planen) Shattered rock
	Lerkärl Pottery		Skörbränd sten Fire-cracked stones
	Fyndplats och fyndnummer Position of find and find number		Sot Soot
	Nivåsiffror Level		Kulturlager Culture layer
	Profilinje Line of drawn section		Kol Charcoal
	Schaktgräns Limit of excavation		B = obrända ben x = brända ben bones burnt bones
	Härddar Hearths		Lerkärl Pottery

FÖRKORTNINGAR använda i texten utöver de allmänt vedertagna:

A = anläggning   h = hög
 F = fynd   d = diameter
 l = lång   dj = djup
 b = bred   tj = tjock

ATA = Antikvarisk-topografiska arkivet (vid Riksantikvarieämbetet)

UNDERSÖKNINGSVERKSAMHETENS RAPPORTER trycks i ett begränsat antal exemplar och lagerhålls inte. Exemplar kan bara erhållas efter förbeställning på särskilda listor som utsändes genom:

● Riksantikvarieämbetet Box 5405 114 84 STOCKHOLM

R A P P O R T

Gravfält 12 a, yngre järnålder

BÅDSTORP, KVILLINGE sn, ÖSTERGÖTLAND

INLEDNING

Under 1975 undersöktes gravfält 12 a i Kvillinge sn, Östergötland samt utfördes en mindre fosfatkartering. Anledning till undersökningen var planerad järnvägsdragning, ett stickspår från Södra stambanan till industriområdet Braviken längst ut på Malmölandet. Kostnaderna för undersökningen har bestridits av Holmens bruk.

LÄGESANGIVELSE

Gravfält 12 a var beläget på fastigheten Bådstorp 1:11 tillhörigt Björnviken, Kvillinge sn, Östergötland. Ekonomiska kartans blad 9G 0e, koordinater: x6523,17 y1521,95.

GRÄVNINGSTYD OCH ARBETSSTYRKA

Det undersökta området omfattade en yta av ca 1800 m². Grovarbets-tiden uppgick till 1402 timmar. Till detta kommer 32 timmar för grävmaskiner, 6 timmar för en Poclain TY 2B (gick ej att använda) och 25 timmar för en Atila 1200.

Undersökningen pågick under tiden 28.4-4.7 1975 med biträde av FS Jan-Helmer Gustafsson (deltid) och FS Kerstin Öström (fr o m 1.7). Som grovarbetare deltog Christina Danielsson, Thomas Gustafsson, Anne Göransson, Siv Johansson och Rolf Thore. Textilfragmenten har preliminärt bestämts av Eva Lundwall, textilsektionen.

TEKNISKA UPPGIFTER

Området maskintorvades med hjulgående grävmaskiner försedda med hydrauliska skopor. Detta innebar stora svårigheter, i synnerhet med den tyngre maskinen (Poclain), då området var mycket sankt. Maskinerna fastnade också vid flera tillfällen. På grund av att gravgömmorna i anläggningarna var mycket ytligt belägna handrensades området.

Vid undersökningen har använts Norrköpings kommuns höjd- och koordinatsystem +2,5^c väst anknutet till rikets koordinatsystem. Samtliga höjdvärden är angivna i m ö h.

Fältet har fotokarterats i 5 x 5 m stora rutor enligt koordinatsystemet. Schaktplan har upprättats i skala 1:200, fotokarta i

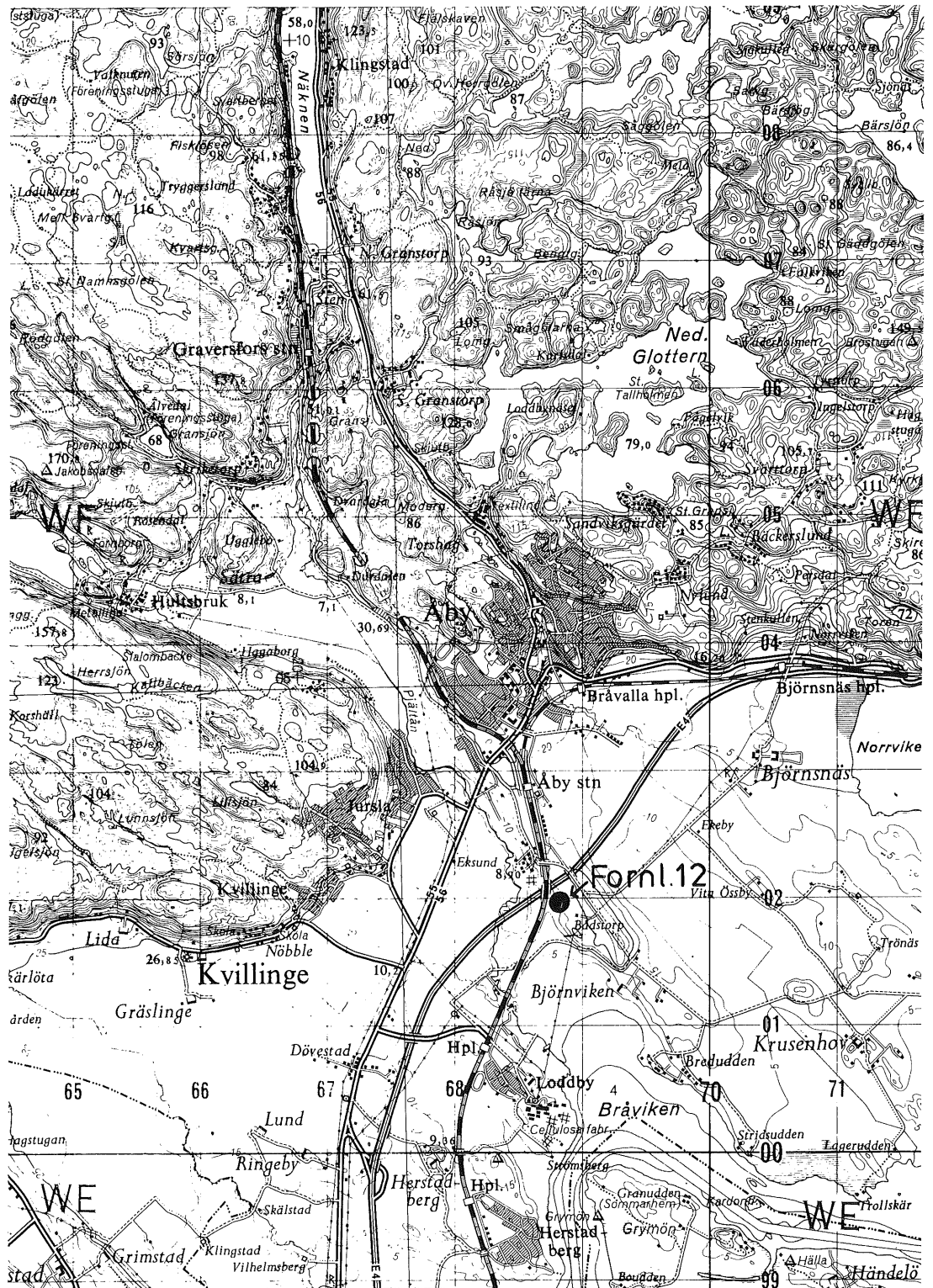

Fig 1. Ur topografiska kartan från Lantmäteriverket, 9G SV. Medgivande 81.054. Fornlämningen markerad. Godkänd från sekretessynpunkt för spridning, Lantmäteriverket 81 11 02. Skala 1:50000.

skala 1:100 och fotoplaner i skala 1:50. Gravfält 12 a jämte gravfält 12 har även förts över till fotogrammetrisk översiktskarta i skala 1:2000. I samma skala har fosfatkarta upprättats. Resultatet av fosfatkarteringen jämte planer över denna i skala 1:500 förvaras i ATA. Profiler har ritats i skala 1:20 och anges med upphängningspunkterna i koordinatsystemet.

Fält- och renritningar förvaras liksom fotomaterialet i ATA.

TOPOGRAFI

Gravfält 12 a var beläget i SV delen av Malmölandet, en halvö i det inre av Bråviken. Avståndet till närmaste samhälle, Åby i NNV, var ca 1,5 km och avståndet till mangårdsbyggnaden till Björnviken i SO var ca 900 m.

Gravfältet låg i mitten av en terrassliknande avsats (strandplatå) i sluttningen ned mot Bråviken, ca 600 m NV om dess inre del. Höjden över havet är ca 14 m. Avsatsen ligger i slänten av en ås som löper från kanten av Kolmården vid Åby fram till Björnviken i SO. Den delar upp det låglänt belägna, uppodlade området S om Kolmården i Kvillingeslätten i V och Malmölandet i Ö.

Avsatsen är orienterad i NNV-SSO och är ca 150 m lång och ca 50 m bred. Dess NO del är sank och alldeles Ö om gravfältet var i det sankna området en grävd damm. Nedanför gravfältet utbredde sig låglänt uppodlad mark medan höjdområdet i N var skogsbevuxet. På det växte gles tallskog och nyplanterade granar.

Alldeles nedanför avsatsen och parallellt med den löpte en igenlagd väg och i anslutning till denna var en för ca tre år sedan igenlagd åker, nu planterad med gran. Den igenlagda vägen och avsatsen skars i NV av S stambanan och man kan förmoda, att vägen mist sin funktion i samband med anläggandet av järnvägen i mitten av 1800-talet. NO och delvis Ö om gravfältet var en öppen mycket plan äng som enligt uppgift av nuvarande ägaren till Björnviken, ryttmästare Göran Billsten, tidigare varit åker. Den kallas Patriks täppa och brukades till för ca 30 år sedan.

FORNÄMNINGSMILJÖ

Norrköpingstrakten är mycket rik på fornlämningar från alla de förhistoriska avsnitten. En rad stenåldersboplatser ligger på Kolmårdskanten ned mot Bråviken och bl a har ett par lokaliserats till Åby. Hällristningar och skärvestensrösen från bronsålder är också rikligt förekommande. Vid en undersökning av ett par stensättningar vid Herstaberg i Kvillinge, utförd 1959 av Ebba-Stina Carlsson, gjordes också gravfynd från bronsåldern, en rakkniv av brons daterad till period IV (Carlsson 1961).

Järnålderslämningarna utgöres dels av gravfält spridda på moränhöjderna på slätten dels av en rad fornborgar belägna på Kolmårdsranden.

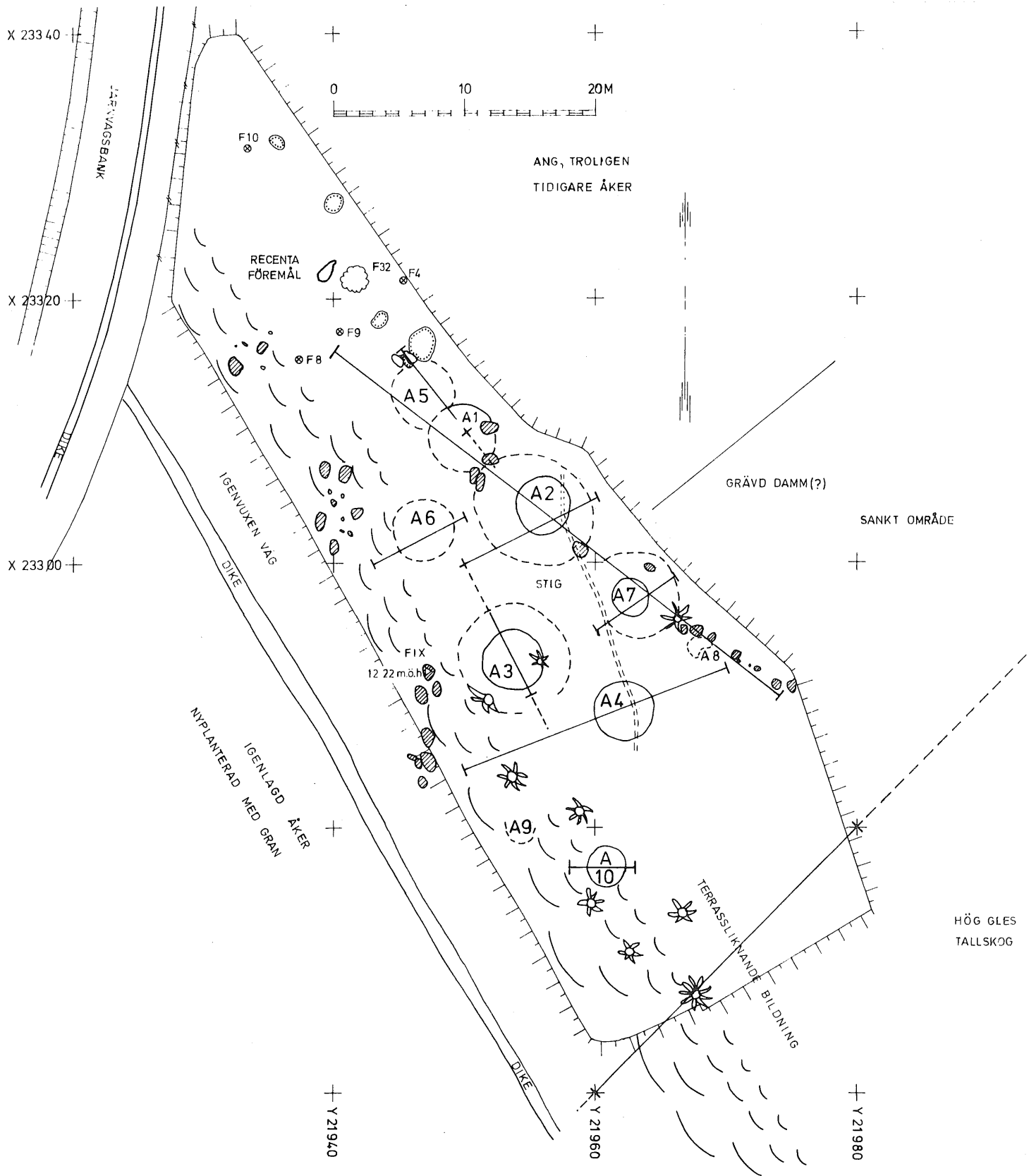

Fig 2. Schaktplan över gravfältet nr 12a, upprättad år 1975. Skala 1:400.

Av gravfälten undersöktes ett av de större 1967 vid Händelö på andra sidan Bråviken, ca 3 km SO om Bådstorp. 22 säkra gravar lämnade fynd som kan dateras till 800-1000 e Kr (Damell 1967). Större järnåldersgravfält finns också vid Svärtinge, Ringstad, Ringeby och Loddby.

Själva Malmölandet är däremot jämförelsevis fattigt på fornlämningar. Ett litet gravfält med tio registrerade stensättningar ligger vid Stridsudden i S och ett par osäkra stensättningar finns vid Malmö gård längst i Ö. Vidare finns vid Björnsnäs i N en runristning i berg. Den ligger alldeles intill en liten å och omtalar, att "Harde och Sigraf läto hugga denna häll och gjorde denna bro efter Nan, sin broder" (Nordén 1937, s 68). Hällen indikerar med all säkerhet sträckningen av en väg från Kolmården över Malmölandet och Kvillingeslätten. Vägen har också iakttagits i terrängen N om Bådstorp och man kan antaga, att gravfältet legat i anslutning till denna.

Malmölandets största gravfält (nr 12) ligger emellertid endast 50 m NO om det undersökta, i västslutningen och på krönet av samma åsträckning. Dess utsträckning är 25-50 x 200 m (NNV-SS0) och det omfattar minst 100 anläggningar, huvudsakligen högar och runda stensättningar. Gravfältets mellersta del undersöktes 1959 i samband med ny sträckning av väg E 4. Grävningssledare var Lars Gezelius.

Under 1959 undersöktes 28 säkra anläggningar. Dessa har med avseende på överbyggnaderna av Gezelius (1960) delats in i fem kategorier:

- 1 Av nedgrävt dike begränsade flacka högar (17 st). De saknar med ett undantag kantkedja och har oregelbundna mittpackningar.
- 2 Låga, runda eller ovala stensättningar, vanligen försedda med kantkedja (6 st).
- 3 Oregelbundna, mindre stensamlingar (2 st).
- 4 Härdgropar (2 st).
- 5 En större oregelbunden småstenssamling med insprängda mindre stenar.

Vidare fanns en rad osäkra anläggningar av varierande utseende.

Samtliga gravar var brandgravar och de innehöll vanligen centralt och ofta mycket ytligt belägna brandlager med rester av ett eller två lerkärl. Fynden var sparsamma och utgjordes huvudsakligen av nitar, spikar och pärlor. Tre gravar (A 18, A 36, A 38) var rikt utrustade. A 18 innehöll bl a två runda, filigranornerade silverspännen, ett likarmat spänne och del av ett ryggknappsspänne (?) och A 36 delar av en stämpelornerad armbygel av silver och två ovala spännbucklor. I A 38 fanns ornerade bronsblecksfragment, bronsringar, bronsshake, bronskulor, glas- och glasflusspärlor m m. Samtliga fynd i gravarna kan dateras till vendel- och vikingatid (Gezelius 1960).

Fig 3. Gravfältet efter røjning, före undersökning. Gravfältet låg på en avsats i sydsluttning ned mot Bråviken. Foto från NV, C Nilsson. Neg ö 1.

Fig 4. Östra delen av gravfältet med A9 och A10 efter avtorvning. Foto från V, C. Nilsson. Neg ö 22.

UNDERSÖKNINGSRESULTAT

Vid Riksantikvarieämbetets fornminnesinventering till den ekonomiska kartan i Kvillinge sn, utförd 1947 av H Thålin och L Sjöquist, registrerades fornlämning 12 a som ett gravfält bestående av sju runda, fyllda stensättningar, 5-8 m i diameter och 0,2-0,4 m höga. Ca 100 m SO om 12 a anges också finnas en osäker stensättning ca 6 m i diameter. Den senare visade sig vid besiktning inte vara osäker och i anslutning till den iaktogs ytterligare två anläggningar, närmast låga högar. De har markerats på översiktsplanen i skala 1:200. Gravarna har också iakttagits i samband med 1959 års undersökning (Gezelius 1960).

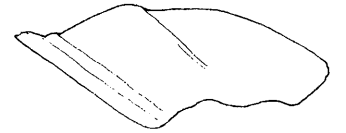
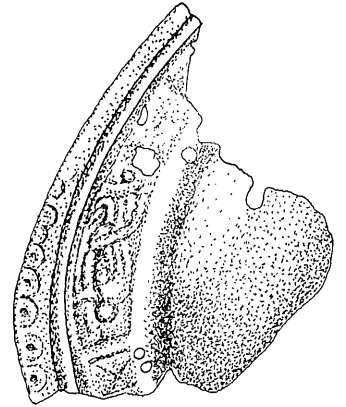
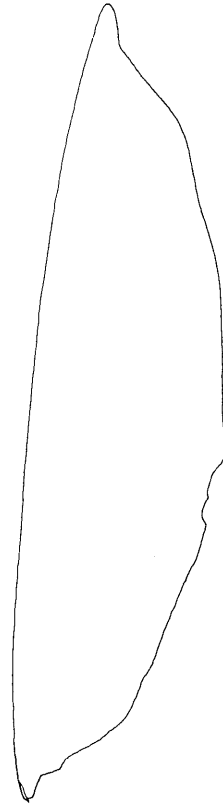
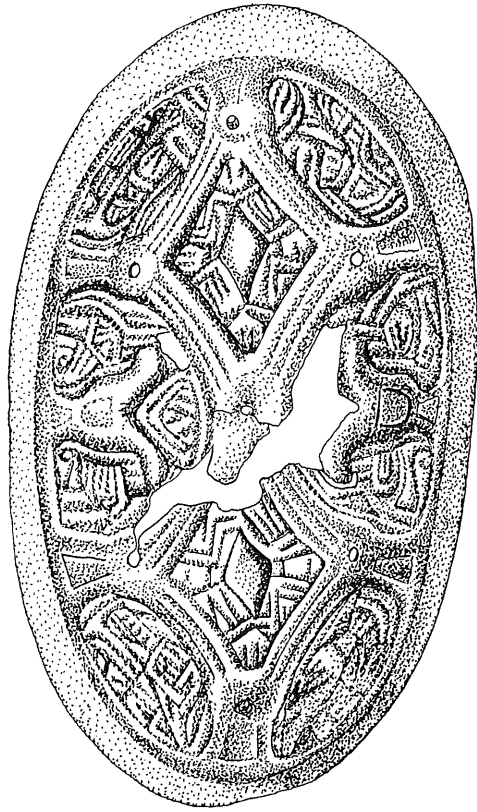
Vid undersökningen framkom tio anläggningar: sex högar, en rund stensättning, två stensamlingar och en härd. Fyra av högarna och den runda stensättningen var tydligt iakttagbara i markytan före undersökning. Gravarna låg inom ett ca 20 x 40 m stort område (NNV-SS0).

Samtliga högar saknade kantkedja. A 2, A 3 och A 7 var tydliga, mellan 6,5 och 8,5 m i diameter och 0,4-0,7 m höga. De hade mittpackning som delvis täcktes av jordmantlar. I A 3 var mittpackningen utformad som en regelrätt stensättning med kantkedja. A 1, A 5 och A 6 var flacka och svåra att urskilja i markytan. Antydning till mittpackning fanns i A 1 och A 5 men saknades i A 6.

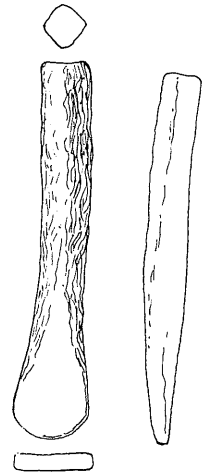
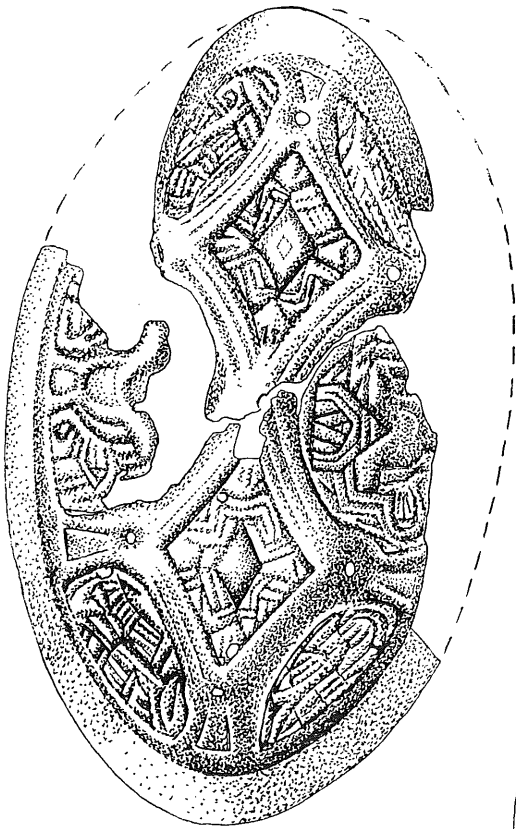
Stensättningen A 4 var rund, ca 4,5 m i diameter och försedd med kantkedja. Stensamlingarna A 9 och A 10 var oregelbundna, huvudsakligen uppbyggda av småsten med inslag av spridda större stenar. Packningarna låg ytligt och möjligen var det fråga om odlingsrösen. Härden A 8 var odistinkt och utgjordes av sotig jord i en småstenssamling, delvis bestående av skärvsten.

I sju anläggningar, A 1 - A 7, framkom brandlager. De var mellan 0,75 och 3,5 m i diameter och flertalet var 0,1-0,15 m tj. I fem fanns i centrum rester av lerkärl vilka torde fungerat som benbehållare för en del av brandlagret. Lagret i A 6 var tunt och bestod endast av spridda brända ben och kolbitar. Samtliga brandlager låg åtminstone delvis mycket ytligt och i A 1 påträffades en oval spännbuckla redan vid torvning.

Gravgodset var förhållandevis rikt. Anmärkningsvärt är, att inte mindre än fem av gravarna innehöll typiskt kvinnligt inventarium. Pärlor återfanns i alla dessa fem gravar, A 1-4 och A 7, ovala spännbucklor i tre, A 2-3, A 7. Vidare fanns i brandlagren nitar och nitfragment och i ett par (A 2, A 7) broddar. Egendomligt nog påträffades med det i övrigt kvinnliga inventariet i A 2 en pilspets och i A 7 fanns ett 100-tal små krampor av ett slag som brukar tolkas som rembeslag på häststutstyrsel. De två återstående gravarna, A 5 och A 6, som för övrigt var de minst omsorgsfullt utformade, innehöll endast nitar respektive ett obestämbar bronsfragment jämte en kniv av järn. A 9 och A 10 saknade såväl gravgömmor som fynd.

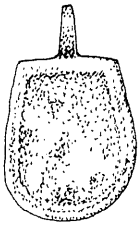
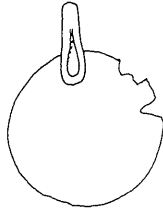
A3 F26

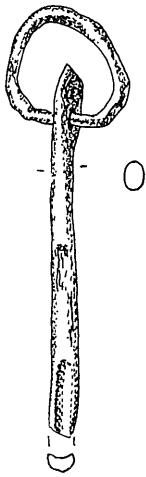
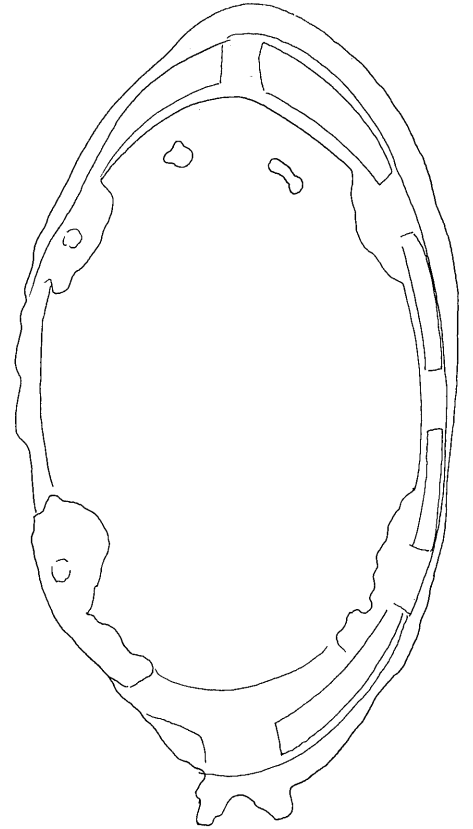
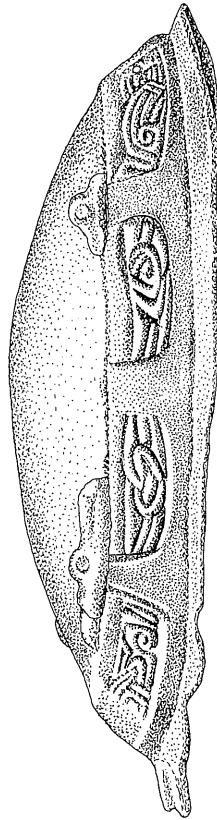
A1 F3

A3 F26

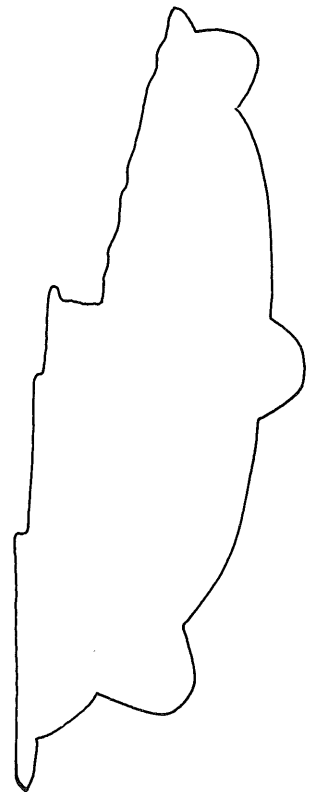
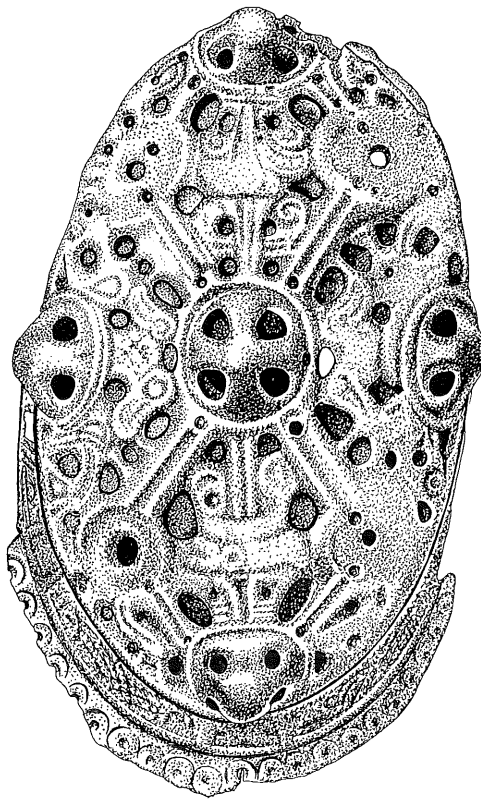
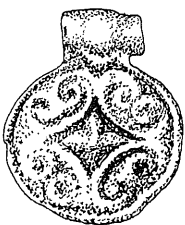
Fig 5. Fynd från 1975 års undersökning. A1 F3: två ovala spännbucklor. A3 F27: oval spännbuckla. A3 F26: bronszhänge och mejselliknande järnföremål. Teckning B Händel. Skala 1:1.

A2F22

0

A7F6

A4F1

Fig 6. Fynd från 1975 års undersökning. A2 F22: två bronshängen. A4 F1: två ovala spännbucklor. A7 F6: örslev (?) av järn och två bronshängen. Teckning B Händel. Skala 1:1.

DATERING AV GRAVARNA

Fyndmaterialet i de fem rikare gravarna ger ett såväl socialt som tidsmässigt enhetligt intryck. De ovala spännbucklor som förekommer är av Jan Pedersens typer 37:11 (A 1) respektive 51 (A 3), 51 d och 51 i (A 4). Typerna har senast behandlats av Kylberg. Han menar att JP 37 har sin tyngdpunkt i äldre men också kan förekomma i yngre Birkatid (Kylberg, 1973, s 179). JP 51 är ledartefakt under yngre Birkatid (aa, s 178). Gränsen mellan äldre och yngre Birkatid placeras kring 900 (aa, s 161). Övriga bronser utgöres av hängen (A 2, A 3, A 7) av en typ som i Birka ofta uppträder samman med facetterade pärlor av bergkristall och karneol (ex Birka Taf 119). I A 3 fanns också ett hänge, utformat som en stor ögla av strierad silvertråd, med en vidsittande pärla. Den var av klart ofärgat glas med rosa runtomlöpande rand. I A 2 fanns en ögla av silver, troligen till ett liknande hänge (se ex Birka Taf 121: a-c).

De i gravarna representerade järnföremålen, nitar, spikar, broddar, ett mejselliknande föremål, en nål med ögla och vidsittande ring, små krampor samt en kniv av järn torde inte kunna ges en närmare datering än yngre järnålder.

I tre av gravarna dominerade facettslipade pärlor av bergkristall och karneol (A 1, A 2 och A 3). I två (A 4 och A 7) förekom uteslutande glas- och glasflusspärlor. I A 4 var de av varierande kulörer och i relativt stor utsträckning polykroma. I A 7 dominerade mycket små violetta glaspärlor.

Pärlor av karneol och bergkristall har sin tyngdpunkt i 900-tal men kan förekomma redan på 800-talet (Danielsson, 1973, s 80). Glaspärlorna kan inte närmare placeras tidsmässigt.

Sammanfattar man dateringarna i de fem rikaste gravarna kommer man fram till A 3 och A 4 genom sina ovala spännbucklor av typ JP 51 torde höra hemma i 900-tal och A 1 med ovala spännbucklor av typ JP möjligen kan placeras i sent 800-tal. De i graven ingående pärlorna av halvädalsten kan dock peka på en något senare datering. Samma pärlor fanns representerade i A 2 vilket gör en datering till 900-tal trolig också för denna grav. A 7 kan f n ej placeras närmare än vikingatid.

FOSFATKARTERINGEN

I samband med gravfältsundersökningen gjordes en mindre fosfatkartering i syfte att söka lokalisera en boplats till gravfälten. 162 prover togs i och omkring gravfälten 12 och 12 a samt kring det nyupptäckta fältet SS0 om 12 a. Proven togs företrädesvis på avsatser i terrängen som kunde tänkas hysa en boplats. På en sådan närmast terrassliknande avsats låg som nämnts gravfält 12 a och den fortsatte SS0 om gravfältet där den tycktes vara lämpad för bosättning.

De fosfatvärden som uppmättes var i allmänhet låga, endast fem prov gav värden över 100 P^o. De högsta värdena 140 respektive 170 P^o uppmättes alldeles ö om gravfält 12:s NÖ hörn. Jämförelsevis höga värden, 75-100 P^o uppmättes också kring S delen av gravfält 12 samt

NV om det nyupptäckta gravfältet. I anslutning till den senare fanns vad som tolkats som en igenrasad jordkällare varför de höga värdena möjligen kan ha samband med sentida bebyggelse. Terrassen SS0 om fornlämning 12 a uppvisade mycket låga värden, inte över 50 P^o.

Någon boplats kunde ej med säkerhet lokaliseras genom fosfatkarteringen. De något förhöjda värdena i N och S delen av gravfält 12 samt lösfynd av bl a krukskärvor i gravfyllningarna och några undersökta härdar på detta fält kan möjligen tyda på att en sådan är att finna i anslutning till detta.

KORT SLUTSATS

Det undersökta gravfältet omfattade sju säkra gravar. Fem innehöll ett jämförelsevis rikt inventarium av kvinnlig karaktär. Av dessa kan fyra placeras i sent 800-tal - 900-tal, den femte hör sannolikt också hemma i samma tid. De två övriga kan inte fynddateras men bör av gravarnas uppbyggnad att döma tillhöra yngre järnålder. Samma uppbyggnad som gravarna på 12 a hade de år 1959 undersökta anläggningarna på gravfält 12. De var dock genomgående betydligt fyndfattigare. De rikare gravarna innehöll emellertid fyndinventarier jämförbara med dem på 12 a. Fynd av oval spännbuckla typ J P 37, troligen var. B, i en grav samt likarmat spänne närmast jämförbart med Birka Taf 78 i, påträffades i ett par av dessa. De torde kunna placeras i 800-tal varför någon större tidsskillnad ej tycks föreligga mellan fälten.

Stockholm den 11 februari 1976

Catharina Nilsson

LITTERATUR

Arbman H	1940 1943	Birka 1. Die Gräben, Tafeln Text.
Carlsson E-S	1960	En östgötsk bronsåldersrakkniv. TOR.
Damell D	1967	Vikingar på Händelö, en arkeologisk utställning 1968.
Danielsson K	1973	Glas och Halvädalstenar. Birka. Riksantikvarieämbetet Rapport C 1 1973.
Gezelius L	1960	Ög. Kvillinge sn Bådstopp 1:11 Gravfält 12. 1959. Otryckt rapport. ATA. Dnr 26424.
Kylberg O	1973	Brons, guld, silver exkl mynt och vikt-lod. Birka. Riksantikvarieämbetet Rapport C 1 1973.
Nordén A	1937	Norrköpingsbygdens järnåldersminnen.
Petersen J	1928	Vikingetidens Smykker.